

Ігор Полєвіков, директор музичної школи №3
м. Херсон

ЕМОЦІЙНЕ СПРИЙНЯТТЯ Й ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ СУТІ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ЯК ЦІЛІСНИЙ ПРОЦЕС, ЩО ПОЗИТИВНО ВПЛИВАЄ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ МУЗИЧНОЇ ШКОЛИ

У статті аналізуються різні підходи у дослідженнях проблем сприйняття творів мистецтва, обґрунтовано необхідність розвитку емоційної сфери учня музичної школи як одного з найважливіших завдань особистісно орієнтованого виховання. Автор висвітлює процес формування художнього переживання як найважливішого аспекту розвитку емоційної сфери особистості і одного із найважливіших завдань музичного виховання.

Постановка проблеми. Цілісність духовного світу людини становить нерозривний зв'язок емоційної й інтелектуальної сфер, взаємопроникнення яких створює гармонійно розвинену особистість, здатну адекватно реагувати на всі явища соціального і культурного життя, глибоко відчувати і яскраво мислити.

У безлічі робіт, присвячених проблемі розвитку емоцій, підтверджується, що люди, які володіють низьким ступенем розвиненості емоційної сфери, не тільки відносно, але й іноді абсолютно неефективні у своїй життєдіяльності. Це відбувається тому, що їх інтелект не одержує необхідного стимулу для активного прояву в тому або іншому її виді, включення механізмів цілеспрямованого, досягнення поставлених цілей.

Мета статті: проаналізувати різні підходи у дослідженнях проблем сприйняття творів мистецтва, обґрунтувати необхідність розвитку емоційної сфери учня музичної школи як одну з найважливіших завдань особистісно орієнтованого виховання.

Виклад основного матеріалу. Якщо скористатися термінологією А. Маслоу, недостатній розвиток емоційної сфери – це когнітивна збитковість особистості. У цьому контексті звернення до музики можна розглядати як один з можливих засобів для подолання цієї збитковості. Сильна емоційна дія, яку викликає музичне мистецтво, обумовлює виникнення і прояв позитивних емоцій, що сприяють мотивації до творчої діяльності, підживлюючи інтелект, впливаючи на мислення, активізуючи інтерес до пізнання і пізнавальної діяльності і сприяючи формуванню креативних якостей особистості.

Від часів Сократа проблема емоційного

осягнення й інтелектуального осмислення як цілісний процес отримання знання про світ і формування особистого ставлення до нього викликає нескороминущі суперечки. Аналізуючи сократівський підхід до пізнання світу, підкреслимо, що сократівське знання – особливий вид знання. Це знання-переживання, знання-сумнів, знання-діалог, знання-незнання. І вже тому – знання-відчуття. Сократівський діалог таїть величезні психологічні глибини, оскільки діалог – це сумісне знаходження у полі проблеми, сумісне напружене переживання її суті, її істинного місцезнаходження, виявлення її меж, полеміка як сумісна творчість, як перевірка істинності думок співбесідника, як спосіб побачити з боку те, чого не видно зсередини.

Знання в широкому значенні є початкове духовне відношення до світу, до реальності, і тому варто розмежовувати такі поняття, як знання і обізнаність. Саме знання є результатом суб'єктно-суб'єктних відносин, що переводить їх в область аксіології, особистісного знання, особистісної цінності, особистісного значення. У той час, як обізнаність не несе в собі особистісного відношення. Це готове і прийняте як якась аксіома знання, не піддане ціннісному осмисленню і оцінці, і тому, що не стало особистісно значущим.

Знання-переживання, згідно з позицією Ю. Шора, – це особливий універсальний тип світобачення, світовідчуття, світогляду; живе, інтуїтивно-плотське, позапонятійне осягнення реальності; воно має могутню духовну історико-філософську, історико-художню, історико-релігійну традицію; можливість цілісного осмислення людини і реальності; емоційні, психічні, етичні, релігійні компоненти; протипагу сцієнтизму (науковому,

ЕМОЦІЙНЕ СПРИЙНЯТТЯ Й ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ СУТІ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ЯК ЦІЛІСНИЙ ПРОЦЕС, ЩО ПОЗИТИВНО ВПЛИВАЄ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ МУЗИЧНОЇ ШКОЛИ

винятково логічному знанню); інтерпретаційний характер, оскільки природно-наукове знання досліджує, а гуманітарне знання-переживання тлумачить й інтерпретує; живий зримий художній образ, що ріднить гуманітарне знання з естетичним осягненням і естетичним відношенням до світу; внутрішній характер, спрямованість до внутрішнього світу людини.

Переживання є суть, серцевина емоційного процесу, який включає передчуття, стани невизначеності, проблему вибору, саме переживання і, нарешті, емоційне заспокоєння, – саме акт переживання стає тим пристосованим інструментом, відсутність якого робить неефективною всю решту компонентів даної структури. Переживання – пружина будь-якого психічного акту, дії; підкреслимо, не емоція (як оболонка), не думка (як логіко-доказовий акт), а саме переживання.

Роль музики у формуванні здатності до художнього переживання важко переоцінити, тому що цей вид мистецтва концентрує у собі духовну енергію багатьох культур, створюючи духовний зв'язок через час і простір, залучаючи особистість, яка сприймає музичний твір, до активного діалогу, що збагачує її внутрішній світ, виховує, формуючи її емоційну сферу і впливаючи, таким чином, на інтелектуальний бік життя, і на світовідчуття, і на світовідношення, і на світогляд.

Сприйняття музики як особливого виду мистецтва, відмінного складністю, багатомірністю і багатоплановістю, динамікою процесів (особливо протягом XX століття), що відбуваються у ній, відіграє особливу роль у педагогіці музичної освіти. З другої половини XIX століття проблема сприйняття була предметом спеціальних психофізіологічних досліджень, що оформилися в асоціативну теорію сприйняття (І. Мюллер, Е. Мах, В. Вундт) і гештальтпсихологію (В. Верхгаймер, В. Келлер). Прихильники асоціативної теорії сприйняття наділяли кожний орган чуття специфічною енергією, яка створювала ефект відчуттів, сукупність яких складає сприйняття. З кінця XIX століття акценти переміщуються з проблеми сприйняття на вивчення музичних здібностей, що пов'язане з розвитком психології як науки. Дотепер однією із значущих залишається робота Б. Теплова "Психологія музичних здібностей" (1947 р.). Інтерес, що проявляється вітчизняними ученими до проблеми сприйняття, нерозривно пов'язаного з художнім переживанням, знайшов віддзеркалення у великій кількості серйозних досліджень і публікацій.

У дослідженнях проблем сприйняття склалося декілька підходів: психологічний: гносеологічний

і онтологічний розглядає процесуальну або результативну сторону сприйняття (Б. Ананьєв, В. Белобородова, В. Ражников); музикознавчий – сприйняття з погляду окремих елементів аналітичної сторони музичної форми і розвитку спеціальних музичних здібностей (Л. Мазель, Е. Назайкинський, Ю. Тюлін); соціологічний – сприйняття у зв'язку з різними видами і типами діяльності (композитор, виконавець, слухач); (Е. Раппопорт, А. Сохор); теоретико-інформаційний – використання кількісних категорій теорії інформації в дослідженні каналів музичного сприйняття (І. Рудь, І. Цукерман); семантичний – з позицій функцій музики створювати і передавати інформацію через знаковість музичних структур (М. Арановський); семіотичний – розгляд музики як знакової системи позасловесного повідомлення (А. Фарбштейн); культурологічний – музика як художній феномен "мистецтва для себе" (М. Каган, А. Лосєв, Б. Юсов); інтонаційний – універсальне значення явища інтонації як носія, значення у процесах музичної творчості, сприйняття, виконання (Б. Асафєв, Д. Кабалєвський, В. Медушевський).

У кожному з цих підходів дається своє тлумачення суті й специфіки процесу сприйняття.

Поняття цілісності музичного сприйняття не адекватне поняттю його повноти. Б. Ананьєв пише, що цілісне віддзеркалення предметів виникає з часткового знання про їх властивості і якості.

Художній музичний образ завжди сприймається людиною цілісно, з різним ступенем повноти і диференційованості, залежно від рівня розвитку сприйняття кожного. Музика може викликати найрізноманітніші емоційні, образні, зорові, смислові, рухові, чисто музичні асоціації, спогади про щось уже пережите, виникаючи мимовільно через універсальну зв'язаність між собою клітин мозку. Найчастіше кожна асоціація якимсь чином пов'язана з іншими.

У традиційному підході виділяють п'ять головних структурних компонентів музичного сприйняття, складових його психологічного механізму: емоційну чуйність, музичний, мислення, пам'ять, здібність до творчості. Для сприйняття необхідна емоційно естетична реакція слухача, активна діяльність мислення. Кожний з названих компонентів є дієвою частиною акту музичного сприйняття, і жоден з них не може бути виключений без шкоди для нього самого.

Використовуючи генетичний підхід до дослідження процесу сприйняття, можна зробити висновок, що розвиток музичного сприйняття є наслідком не вікового дозрівання людини, а

